

Perge Stadium Kazılarında Bulunmuş Bir Grup Geç Roma Unguentariumu

Aylin Kılınç* - Beyza Gülmez** - Dilayla Yağmur Ulusoy***

Öz

Pamphylia Bölgesi'nin metropol kentlerinden biri olan Perge antik kentinin stadiyumunda 2021 yılı kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kazı sezonunda bulunmuş olan 68 adet pişmiş toprak unguentarium bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Bu eserlerin 11 adedinde monogram tespit edilmiştir. Söz konusu örneklerin Geç Antik Dönem'de tüm Akdeniz coğrafyasında yaygın olarak kullanılan "Geç Roma Dönemi" unguentariumları tipinde olduğu yapılan araştırmalar sonucunda anlaşılmaktadır. Akdeniz coğrafyasında MS 5. yüzyıldan MS 7. yüzyılın ortalarına kadar kullanımda olduğu bilinen ve işlevsel olarak Hristiyan hacıların kutsal sularını veya yağlarını taşıdıkları kap olarak literatüre giren bu unguentariumların, Perge'deki buluntu alanları çeşitlilik göstermektedir. Stadium alanından ele geçen bu parçalar konteks buluntusu olarak ele geçmemiştir. Bu buluntuların tamamı dolgu toprak içinde karışık bir konteks ile birlikte tespit edilmiştir. Makalenin konusunu teşkil eden unguentariumlar öncelikle hamur yapıları ele alınarak incelenmiştir. Bu bağlamda dört mal grubuna ayrılacakları belirlenmiştir. Ele geçen buluntular arasında büyük çoğunluğunun monogramsız örneklerden oluştuğu anlaşılmıştır. Üzerinde monogram barındıran örnekler ise kendi içerisinde farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar da x biçimli, haç merkezli, blok ve istisnai olmak üzere alt gruplara ayrılarak çalışılmıştır. Monogramsız parçaların neredeyse hepsinin ağız kenarlarından kırık olduğu, monogramlı parçaların ise mühre yakın kısımlardan kırılmış oldukları dikkat çeken bir ayrı husustur. Bu husus göz önüne alındığında, kutsal buluntu grubunda değerlendirilen bu eserlerin kırıklarının, olası bir ritüelin parçası olabileceği düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Perge, Geç Roma Dönemi, Keramik, Unguentarium, Monogram, Doğu Akdeniz.

A Group of Late Roman Unguentaria Found in Perge Stadium

Abstract

This study focuses on 68 terracotta unguentaria discovered during the excavation conducted at the Perge stadium. Monograms were identified in 11 of these. It is understood that the artifacts in question are of the "Late Roman Period" unguentarium type, which was widely used throughout the Mediterranean region in the Late Antique Period. These unguentaria, known to have been in use in the Mediterranean

* Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Arkeoloji Doktora Öğrencisi, Aydın/TÜRKİYE aylinkilinc91@gmail.com
ORCID: 0000-0002-1410-7613

** İstanbul Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Doktora Öğrencisi, Ankara/TÜRKİYE beyzagulmezz@gmail.com
ORCID: 0000-0001-9301-6973

*** İstanbul Üniversitesi, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul/TÜRKİYE, ditapunc@gmail.com ORCID: 0000-0002-9340-3364

region from the 5th century AD until the mid-7th century AD, and functionally recognized in the literature as vessels used by Christian pilgrims to carry holy waters or oils, exhibit diversity in the discovery areas in Perge. These pieces found in the stadium area were not recovered as context finds. All of these finds were identified together with mixed context within the filled soil. It has been determined that the unguentaria, which are the subject of the article, can be divided into four ware groups in terms of their clay substances. Monogrammed examples differ within themselves. These differences were studied by dividing them into subgroups: x-shaped, cross-centered, block and exceptional. It is noteworthy that almost all of the pieces without monograms are broken at the rim, while the monogrammed pieces are broken near the seal. Taking this into consideration, it has been thought that the breaks of these artifacts, considered as part of a possible ritual, may be significant in the context of sacred finds.

Keywords: Perge, Late Roman, Ceramic, Unguentarium, Monogram, East Mediterranean.

Giriş

Perge Stadiumu Anadolu'da bulunan stadiumlarda içinde en iyi korunmuş örneklerdendir (Plan 1). Yapı düz zemin üzerine, tonozlarla yükseltilerek, düzgün kesilmiş bosajlı kireç taşı ve traverten bloklardan inşa edilmiştir. *Sphendonesi* kuzeye bakar, güneyi ise düz sonlandırılmıştır. Orta kısmında *curvatura* bulunmaktadır. Stadiumun tarihlenmesine dair epigrafik kesin bir kanıt ve mimari olarak ayrıntılı bir çalışma bulunmasa da bulunduğu konumun konteksti açısından MS 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenmektedir¹. Yapının tonozlu bir konstrüksiyon üzerine oturması Roma Dönemi'nde inşa edildiğine dair kanıt niteliğindedir. Kuzeyinde bulunan *sphendone* kısmı ise yine, MS 1. yüzyıldan itibaren görülen mimari bir uygulamadır².

Perge Stadiumu'nda kazılar 1990'lı yıllarda yapının doğu uzun kenarındaki tonoz önlerinde ve tonoz içlerinde gerçekleştirilmiştir³. 2020-2021 yıllarında ise gerek stadium içinde gerekse tonozlarda kazılara devam edilmiş⁴ ve bu çalışmalarda 68 adet unguentarium gövdesi ile dip parçaları bulunmuştur (Resim 1-3). Değerlendirilen örneklerin 11 adedinde monogram tespit edilmiştir (Resim 3).

Terim ve Kullanım Alanları

Unguentariumların Klasik Dönem'de mezarlara bırakılmış olan lekythosların yerini alan bir kap formu olabileceği yaygın düşünceler arasındadır⁵. Lekythosların MÖ 4. yüzyıl sonlarına kadar mezar armağanları olarak kullanıldığı bilinmektedir⁶. Klasik Dönem sonlarında lekythosların ortadan kaybolması ve unguentariumların ortaya çıkışının bu döneme rastlaması, bu kapların lekythosların takipçisi olduğu düşüncesini destekler niteliktedir. Bununla birlikte Athenaios'un⁷ metninde geçen lekythos kelimesi belki ismin kullanımının devam ettiğini gösteriyor olabilir⁸.

1 Abbasoğlu 2000, 245; Özdizbay 2012, 78-79.

2 Özdizbay 2008, 136.

3 Abbasoğlu 1995, 600.

4 Çokay Kepçe-Özdizbay-Dönmez 2022, 252.

5 Anderson-Stojanović 1987, 106; Hellström 1965, 24.

6 Kurtz-Boardman 1971, 103.

7 Athenaios'un yaşadığı dönem için MÖ 1. yüzyıla işaret edilmektedir. (Braund 2000, 203).

8 Hellström 1965, 25.

Unguentarium modern bir adlandırmadır. Thompson⁹, bu ismin Kartaca'da araştırma yapan Fransız bilim adamları tarafından verildiğini bildirmektedir¹⁰. Zaman zaman farklı adlandırmalar da karşımıza çıkmaktadır. Bu formlar kimi zaman *lacrimarium*¹¹ kimi zaman da *balsamarium* olarak ifade edilmektedir ve Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde, tüm Akdeniz coğrafyasında görülmektedir¹².

İçeriği ifade eden Unguenta kelimesi Antik Dönem'de yağlar, merhemler, rahatlatıcılar veya sıvı aromalar için kullanılan genel bir terimdir. Unguentariumların yıkanma ile bağlantılı kullanıldığı; ayrıca Antik Dönem'deki sportif yarışmalarla bağlantısı olduğu da bilinmektedir¹³. Söz konusu kaplar günlük kullanımın yanı sıra, mezarlara ölü hediyesi olarak konulmakta, bununla birlikte içtiklerinin cenaze töreni sırasında mezarlara döküldükleri de bilinmektedir¹⁴.

Hellström, bu küçük şişelerin, geçirgen oldukları için değerli parfümlerin taşınmasına uygun olamayacağını söyler ve pahalı mallar için pahalı kapların kullanılması gerektiği görüşünü belirtir¹⁵. Unguentaria içerisinde muhafaza edilen malzemenin ne olabileceği konusunda birçok olasılık bulunmaktadır. Atina'da Pandrosou Caddesi'nde mezar buluntusu iki örnekten birinin içinde bulunan obol nedeniyle, mezar sahibinin Styks Nehri'ni geçmesi için kayıkçı Kharon'a vereceği parayı korumaya yarayan bir kap olabileceği ileri sürülmüştür¹⁶. Knossos'ta yapılan araştırmalar sonucu ele geçen bir cam unguentarium içerisinde saptanmış pembemsi tozun, belki de parfüm olarak kullanılan kırmızı aşı boyasına ait olabileceği düşünülmüştür¹⁷. Bu verilerden hareketle seramik unguentarium içerisine konulanların sıvı maddelerden toz maddelere ya da tütsüye benzer parçacıklı maddelere kadar çeşitlilik gösterebileceği söylenmektedir¹⁸.

Unguentariumun kullanım alanları sadece kozmetik, tedavi, gömüt geleneği ve mezar törenleriyle sınırlı değildir. Kutsal alanlar içerisine adak eşyası olarak bırakıldıkları örneklerle de karşılaşmıştır. Örneğin, Aegina'da Apollon Kutsal Alanı'na unguentaria bırakıldığı bilinmektedir¹⁹. Bir diğer kutsal alan olan Pergamon Kapıkaya'da Kybele kültüründe kullanılan adak eşyaları arasında unguentarium ele geçmiştir. Dolayısıyla kapların tanrıça için yapılan bahar şenliklerinde Attis'e ölü armağanı olarak bırakılmış olabileceği düşünülmektedir²⁰. Seramiklerin ağız kenarlarındaki kırıklar, bir mezar ritüeli ya da bir kilise ayini sırasında bilinçli kırılmış olma ihtimalini düşündürmektedir. Nitekim Grinsell²¹, bazı ritüeller esnasında seramiklerin bilinçli kırılmasıyla çıkan seslerin, Kharon'u korkutarak uzaklaştırdığını ileri sürmektedir.

9 Thompson 1934, 47.

10 Thompson 1934, 473; Hellström 1965, 23.

11 Thompson 1934, 473; Hellström 1965, 23

12 Anderson-Stojanović 1987, 105.

13 Smith 1870, 1214; Brun 2000, 277-278.

14 Thompson 1934, 472.

15 Hellström 1965, 24.

16 Aström 1964, 189.

17 Anderson-Stojanović 1987, 116; Plinius XIII.3.19.

18 Anderson-Stojanović 1987, 116.

19 Smetana Scherrer 1982, 88.

20 Nohlen-Radt 1978, 83.

21 Grinsell 1961, 482.

Öte yandan mezar stellerindeki unguentarium betimlemeleri de belki cinsiyet farklılığına işaret ediyor olabilir. Üzerinde unguentarium betimlenmiş mezar stellerinin büyük çoğunluğu kadınlara aittir ve genelde unguentariumun yanında pyksis gibi kadınların kullandığı kozmetik amaçlı kaplar ve aynalar da bulunmaktadır. Unguentarium betimleri genellikle mezar sahibinin tasviri yanında, bazen de bir çocuk/hizmetkâr tarafından taşınır pozisyonda betimlenmiştir. Ayrıca içlerinde kozmetik ya da benzeri amaçlar için kullanılan sıvı veya merhemlerin bulunması dolayısıyla sadece kadınlar tarafından kullanılmış olabilecekları düşünülebilir. Bunların yanı sıra günlük yaşantıda da kullanıldığı bilinmektedir²².

Åström, bu seramiklerin çıkış yerinin kesin olarak bilinmemesine karşın Attika olmasa bile Kıta Yunanistan'dan gelmiş olabileceğine değinmektedir²³. Unguentariumların türlerinden biri olan "iğ biçimli tip" olarak isimlendirilenlerinin, MÖ 5. yüzyıl ortalarında ilk görüldüğü yer olarak İspanya gösterilmektedir²⁴. Ancak MÖ geç 4. yüzyıla kadar Doğu Akdeniz'de bu form ile karşılaşmamaktadır²⁵.

Geç Roma Unguentariumları

"Geç Roma Unguentariumları" adlandırılması ilk defa John Hayes tarafından yapılmıştır. Hayes, Helenistik Dönem'in yaygın iğ formulu unguentariumları ile benzerliklerine dikkat çekmiş ve bu tipolojideki küçük şişeler için "Geç Roma Unguentariumları" tanımının kullanılmasını önermiştir²⁶. Geç Roma Unguentariumlarının yaygın olarak Doğu Akdeniz coğrafyasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Hamur yapılarının benzer olması nedeniyle ilk etapta bu formun tek merkezde üretilmiş olabileceği düşünülmüştür. Ama yine de kesin bir yargıya varmak güçtür²⁷. Konuyla ilgili ilk geniş kapsamlı çalışmalar Hayes tarafından yapılmıştır. Bu seramiklerin üretim yeri olarak Filistin Bölgesi'ni önermiştir çünkü Ürdün Suyu ve kutsal topraklardaki kaynaklardan elde edilen yağlar bu bölgeden ele geçmektedir. Unguentariumların söz konusu sıvıların taşınmasında kullanılmış olabileceği görüşünü önermiştir²⁸. 2008 yılındaki yayınında Hayes bu kez üretim merkezini, buluntu yoğunluğuna bağlayarak Pamphylia ve Pisidia Bölgesi üzerine yoğunlaştırmıştır²⁹. Ayrıca Fırat, Güney Anadolu'da son yıllarda yapılan kazılarda çok sayıda bulunmaları nedeniyle bunların Anadolu'da üretilmiş olabilecekları görüşünü ileri sürmektedir³⁰. Eisenmenger ise, henüz unguentariumların ortaya çıkış yerinin kesinliğe kavuşmadığını ancak Kıbrıs, Filistin ya da Ürdün'ün önerilebileceğine değinmektedir³¹. Son yıllara kadar gerçekleştirilen çalışmalarda unguentariumların yoğun olarak bulunduğu bölgenin Güney-Güneybatı Anadolu olmasından yola çıkılarak söz konusu seramiklerin çıkış yerinin olmasa bile, üretim yerlerinin bu coğrafya olması kuvvetle muhtemel gözükmektedir³².

22 Anderson-Stojanović 1987, 121.

23 Åström 1964, 189.

24 Anderson-Stojanović 1987, 108.

25 Anderson-Stojanović 1987, 108.

26 Hayes 1968, 212, 214.

27 Hayes 1971, 246.

28 Hayes 1971, 246.

29 Hayes 2008, 116.

30 Fırat 1999, 93.

31 Eisenmenger 1999, 195.

32 Dündar 2008, 8.

Geç Roma Dönemi unguentariumlarının kullanımında olduğu dönem için MS 5. yüzyıldan başlayarak 7. yüzyılın ortalarına varan bir zaman aralığı önerilmektedir³³. Damgalı örneklerin yanı sıra, büyük bir çoğunluğunu da damgasız örnekler oluşturduğu için, kapların ne zaman ve hangi amaçlarla damgalanmaya başladığı da henüz bilinmemektedir.

Form olarak dar ağızlı, ovoid gövdeli ve genellikle sivri dipli olarak tanımlanabilirler. Ayrıca Geç Roma Unguentariumlarında herhangi bir kulp veya tutamak ile karşılaşılmasıdır. Buna ek olarak düz dipli örnekler haricinde sivri dipli olanlarının düz bir zeminde destek almadan durması imkânsızdır. Bu durumda kullanım yöntemleri hakkında farklı görüşler de ortaya çıkmıştır. Yukarıda değinildiği gibi kapların boyun kısmında var olan silmenin etrafına dolanan bir ip yardımı ile asılarak kullanılmış olabilirler. Yatay şekilde durması halinde dökülmesini engellemek veya kabın kapatılması için tıplar kullanılmış olup antik kentlerde yürütülen çalışmalarda bulunmuştur³⁴.

Perge'deki Geç Roma Unguentariumları

Perge'de Helenistik Dönem'den Geç Roma Dönemi'nin sonlarına kadar kullanımda olduğu bilinen unguentariumların üç temel formda üretilmiş oldukları görülmektedir³⁵. Bunlar içerisinde Geç Roma unguentariumları S. Bilgin tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir³⁶.

2021 yılı Perge Stadiumu'nda tonozlar önünde ve tonozlar arasında toplam 68 adet Geç Roma Unguentariumu bulunmuştur (Resim 1-3)³⁷. Hepsi, formun standart uygulamasında olduğu gibi çarkta üretilmiştir; basit ağız kenarına sahip, kısa boyunlu, boyun kısmının bittiği sınırdan genellikle çıkıntılı bir silmesi bulunan, gövdeye doğru hafifçe genişleyerek iç biçimini oluşturup dip kısmına doğru sivrilmiş bir form vermektedir. Bununla birlikte iki örneğin düz dipli olduğu görülmektedir (Kat. Nr. 53, 63).

Örneklerin cidarlarına bakıldığında kilin nispeten artırılmış olduğu söylenebilir. Nitekim hamur katkı malzemeleri arasında kireç, kum ve çok az olmakla birlikte mika da gözlenmektedir. Hamur yapısının sert dokulu ve pürüzsüz özelliğe sahip olduğu saptanmıştır. Dip kısmına doğru kalınlaşan hamur cidarında, kaba çark izi ve kil birikintileri ile karşılaşmaktadır. Söz konusu bu durum unguentariumların seri bir şekilde özensizce yapılmış olduklarını gösterir. Ayrıca unguentariumların çoğunun dip kısmında kabın çarktan ip ile kesilerek alınması esnasında olu-

33 Hayes 1971, 245.

34 Perge'nin "Konut Alanı" kazılarında 36 nolu mekân içerisinde in situ durumda ele geçen unguentariumun ağızını kapatacak şekilde bir tupa ele geçmiştir (Firat 1999, 92). Laodikeia kazıları sırasında in situ durumda ele geçen 76 adet boyuları, 1,4-1,7 cm arasında değişen yassı şekilde pişmiş topraktan unguentarium tıparları, bu kapların ağız kısımlarının kapatılması hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Tüm pişmiş toprak tıparların yanı sıra Laodikeia'da in situ durumunda ahşap malzemeden yapılan unguentarium tıpası bulunması farklı malzemeden üretilebildiklerini göstermektedir (Şimşek-Duman 2007, 289). Myra'nın liman kenti olarak bilinen Andriake'de unguentarium ile birlikte iki adet tupa ve iki adet bağımsız halde yassı pişmiş toprak tıpar ele geçmiştir (Öz 2022, 69).

35 Perge genelinde ele geçen unguentariumlar için bk., Firat 1999, 94; Çokay Kepçe 2017, 45; Kara 2014, 437 ve Bilgin 2013, 2018 gibi araştırmacıların çalışmalarında ele alınmıştır.

36 Bilgin 2013, 2018, 117-132.

37 Ele geçen örneklerin hepsi birbiriyle aynı form özelliği gösterdiği için fotoğraflar ve çizimler kısmında görsel materyallerin tümü kullanılmamıştır.

şan deformasyon görülmektedir (Resim 1b). Bunun yanı sıra unguentariumların dış yüzeyinde kabın astara batırılması sırasında oluşan çömlükçinin parmak izleri de gözlenebilmektedir.

Çalışmaya konu olan örnekler üzerinden yapılan değerlendirmeler sonucunda unguentariumların yüksek dereceli bir fırınlama aşaması geçirdikleri söylenebilir. Perge'deki unguentariumların pişme sürecindeki ısı değişimine paralel olarak farklı hamur renkleri ile karşılaşılır. Büyük çoğunluğu kırmızımsı sarı renkte olan hamurların fırınlamadaki ısı değişimlerine göre hamur özünün gri, dış kısımlarının ise kırmızımsı sarı renkte olmak üzere iki farklı renk tonunu meydana geldiği görülür. Fırınlamadaki yüksek ısı pişirim nedeniyle bazı unguentariumların koyu gri bir yüzeye sahip olduğu ve çatladıkları da görülür (Resim 3:49).

Yapılan gözlemler sonucunda Perge Stadiumu'nda 2021 yılında ele geçen 68 adet unguentarium dört farklı mal grubu içerisinde değerlendirilebilir: Bunlardan kırmızımsı sarı astarlı grup %36, sarımsı kırmızı astarlılar %26, kahverengi astarlılar %22 ve gri monokromlar %16'lık oranla karşımıza çıkmaktadır.

Unguentariumların alt kısımları üst kısımlarına göre biraz daha özensiz bırakılmıştır; astarlama sadece üst kısım ile sınırlıdır. Mevcut çoğu örnekte kabın dış yüzeyinde 1-4 cm uzunluğunda üç ile beş arasında değişen, düzensiz dikey doğrultulu oval izlerin varlığı dikkat çekicidir (Resim 1a). Bu izlerin, fırınlama sırasında kapların üst üste konulmasından kaynaklanmış olabileceği ileri sürülmüştür³⁸. Ayrıca astarlama sonrasında, kapların kurutulma işleminin üç ayak üzerinde gerçekleştirildiği ve dolayısıyla bu aletin bıraktığı izler olabileceği düşünülmüştür³⁹. Bu belirgin izlerin astarlama sonrasında kapların yan yana istiflenerek kurutulmaları esnasında oluştuğu da önerilmiştir⁴⁰.

Bu önerilerin yanı sıra, unguentariumların astara batırılması sırasında bir maşanın kullanılması ihtimali de söz konusu olabilir. Perge buluntularındaki izlerin bazılarının düzenli ve simetrik duruşu bu ihtimali akla getirmektedir. Kap, maşa ile astara batırılmakta, ardından ters biçimde kurumaya bırakılmakta ve aynı maşa bir başka kabın astara batırılmasında yeniden kullanılmaktadır. Öte yandan tek sayıda ize sahip örnekler de bulunmaktadır. Bu durumda kaplar maşa ile astara batırılıp alındıktan sonra, gölgede hafifçe kurumaya bırakıldıklarında yan yana⁴¹ ve üst üste istiflenmiş olabilirler (Resim 1b-c). Bu varsayım, söz konusu izlerde kısmen takip edilebilen ve kabın yüzeyinde belirgin bir kabarıklık oluşturan kil topakları ile de anlaşılmaktadır (Resim 2:4, 2:7, 2:23).

Perge'de geçmiş yıllarda yapılan çalışmalarda hatalı üretimli unguentariumlar ele geçmiştir⁴². Kibyra⁴³ ve Ephesos⁴⁴ gibi merkezlerde de hatalı üretimlerin yoğun olması ve yapılan analizler sonucu yerel üretimi tespit etmiş olmaları, Perge'de de yerel bir atölyenin varlığını düşündürmektedir.

38 Lochner-Linke 2005, 648; Metaxas 2005, 72-73.

39 Degeest-Ottenburgs-Kucha-Viaene-Degryse-Waelknes 1999, 248.

40 Özüdoğru-Dündar 2007, 149, fig. 12, U18-A.

41 Kibyra'daki örneklerin astarlama sonrası yan yana konulduğuna dair önermeler için bk. Özüdoğru-Dündar 2007, 149, fig. 12, U18-A.

42 Bilgin 2013, 18-20.

43 Özüdoğru-Dündar 2007, 146-147.

44 Gassner 1997, 100-210.

Monogramlar

Perge Stadium’unda 2021 yılında yapılan çalışmalar sonucu ele geçen ve Geç Roma Unguentariumları arasında bulunan 11 adet unguentarium, dip kısmına yakın bir konumda daire ve kare şeklinde monograma sahiptir. Söz konusu monogramlar X biçimli, blok ve haç merkezli olmak üzere sınıflandırılmaktadır (Resim 3).

Geç Roma unguentariumları incelendiğinde, kırıkların bütüne yayıldığı monogramsız örneklerin aksine monogram taşıyanların gövdeden kırık oldukları anlaşılmaktadır⁴⁵. Kırıkların damgalı kısma yakın olduğu, hatta bazen tam damganın üzerinden kırılmış olduğu da gözlemlenmiştir. Perge’de de bu durumun varlığı, monogramlı unguentariumların bilerek kırıldığı, böylece bu uygulamanın bir ritüelin parçası olabileceği düşünülmektedir.

Monogramlarla ilgili yapılan birçok çalışmada olduğu gibi, bu çalışmada da monogramların yayılım alanını, ulaşılan örneklerle genişletmek ve monogram repertuarını zenginleştirmek hedef alınmıştır. Bu durumda diğer kentlerde görülen örnekler ile paralellik gösteren bu malzeme, detaylıca incelenmiş ve Perge’de söz konusu Geç Roma Dönemi’ne tarihlenen damgalı unguentariumlar X Biçimli, Blok, Haç Merkezli ve İstisnai Monogram olmak üzere kendi içerisinde alt gruplara ayrılarak çalışılmıştır.

Perge’de görülen damgaların büyük bir çoğunluğunu oluşturan ve en erken tip olarak düşünülen **X biçimliler**, bazı yayınlarda, “stilize” olarak adlandırılmıştır⁴⁶. Perge’de çalışılmış önceki örneklerden görüldüğü üzere, X biçimli monogramlarda farklı ayrıntıların bulunduğu görülmektedir⁴⁷. Perge stadiumunda yürütülen kazılarda iki adet (Kat. Nr. 40- Resim 3:40), (Kat. Nr. 56- Resim 3:56) X biçiminde monogram bulunmaktadır. İkisinin de damga formu kare biçimlidir. Damgaların kenar uzunluklarının 1 cm ile 1,2 cm arasında olduğu anlaşılmıştır. Hayes bu tipi “basit kelebek tip” olarak tanımlamıştır⁴⁸.

Kat. Nr. 40 damgalı monogram, kare biçiminde ve 1,1x1,1 cm ebatlarındadır. Uzun kenarlarından birinde kapalı X monogramı bütünüyle korunagelmemiştir; Kat. Nr. 56’da ise 1,2 x 1,1 cm’lik ölçülere sahip monogramın uzun kenarları kapalı X halindedir⁴⁹.

İki adet örnek ile temsil edilen **Haç Merkezli Monogramlar**, harflerin bir haçın kollarının ucuna ve bazen de ortasına yerleştirilmek suretiyle oluşturulur⁵⁰. İlk olarak MS 6. yüzyılın ikinci yarısından sonra görülmeye başlanan haç merkezli monogramlardan toplam iki adet (Kat. Nr. 41-Resim 3:41; Kat. Nr. 61-Resim 3:61) bulunmuştur.

45 Bk. Akgül Özarslan 2015, 187-212; Bilgin 2018, 100-374; Dündar 2008, 59-118; Özhanlı-Fırat 2011, 7- 30; Erdoğan-Doğanalp, 2022, 79-100.

46 Baldoni-Franco 1995, 125.

47 Uzun kenarları kapatılmış X, kısa kenarları kapatılmış X, kısa kenarları kapatılmış çentikli X, kenarları açık X, dört kenarı kapalı X, kısa kenarlarından ve ortasından yatay çizgi geçen X. Bilgin 2018, 119.

48 Hayes 2008, 287; Hayes 2008, Lev. 90, Nr. 1778-1781; Hayes 1992, Lev. 16 Nr. 3, 4, 7; Baldoni-Franco 1995, Res. 5 Nr. 25; Özüdoğru-Dündar 2007, Res. 16 U1-U3.

49 Hayes 2008, Lev. 90, Nr. 1801, 1802, Res. 2 Nr. 20-21, Res. 5 Nr. 2; Baydur-Seçkin 2001, Lev. LI Nr. 22; Metaxas 2001, Nr. 1; Baldoni-Franco 1995, Res. 5 Nr. 20-24, 26, 27; Şimşek-Duman, 2007, Res. 22 03.09, Lev. 3 Res. 4, Milella 1989, Res. 3.

50 Cheynet 1997, 108.

Daire biçimli damga zemini Kat. Nr. 41 ve 61'de, 1,1 cm'lik çapa sahiptir. Monogramda solda E, altta O, sağda Γ, üstte Λ okunmaktadır. Monogramın okunuşu Εὐλογίου (Eulogios'un) olabilir. Damga retrograd haldedir⁵¹.

Blok Monogram

Fink tarafından "kastenförmigen" (kutu biçimli) olarak tanımlanan ve Blok Monogram olarak adlandırılan bu grupta amaç; merkezde X, M, N, Π, E ve A harfleri ve bunlara bağlı olan diğer harflerle bir isim oluşturmaktır⁵². Çalışmamıza konu olan Blok Monogramlı örneklerden X merkezli ve haç merkezli iki adet, N, E, Π ve İstisnai birer adet örnek mevcuttur.

X Merkezli iki adet (Kat. Nr. 36-Resim 3:36; Kat. Nr. 37- Resim 3:37) monogramın her ikisi de kare biçimlidir. Damgaların kenar uzunlukları 1,4x1,2 cm arasındadır. Kat. Nr. 36'nın monogramında solda ligatür halinde O, sağda K ve B vardır. Monogramın okunuşu Βικαρίου (Bikarios'un) olabilir⁵³.

Kat. Nr. 37'de ise solda O ve ayna tersi halinde K, sağda B ve O harfi karşımıza çıkmaktadır.

N Merkezli olan (Kat. Nr. 49- Resim 3:49), 1,4x1,6 cm boyutlarında kare biçimli bir damga ya sahiptir. Sağda E, ligatür halinde O ve Y, solda O ve ω(?) şeklinde okunabilmiştir.

Sadece bir adet örnekle temsil edilen **E Merkezli** (Kat. Nr. 35-Resim 3:35), diğerlerinden farklı olarak daire şeklindedir. Çapı 1,2 cm'dir. E harfinin ortasında Π ve H, altta Θ ve Y, solda O ve P, üstte M ve T harfleri bulunmaktadır. Monogram Θεοπέμτου (Theopemtos'un) olarak okunabilir⁵⁴.

Π merkezli 1,4x1,5 cm ebatlarındaki monogramda (Kat. Nr. 34-Resim 3:34) Π'nin ortasında ayna tersi halde K veya Σ, sağda E, solda ayna tersi E(?), üstte ise ligatür halinde O ve Y okunmaktadır. Monogramın telaffuzu ἐπισκόπου (Piskopos'un) olabilir⁵⁵.

X biçimli, blok monogram ve haç merkezli monogramlara ek olarak dördüncü bir grupta "İstisnai" adı altında yapılmıştır. Burada görülen örnekteki damga, diğerlerinden bağımsız bir tipolojiye sahip olması sebebiyle önceki gruplar arasına katılmamıştır⁵⁶. Kat. Nr. 63 (Resim 3:63) daire formunda olup, damga çapı 1,4 cm'dir. Solda yukarıda köşeli bir ω, solda iç kısımda K ve/veya Σ, altta Δ (?), sağda B harfleri okunabilmektedir⁵⁷.

Yukarıda tanımlanan monogramların yanı sıra bir adet unguentariumun (Kat.Nr. 58) monogram çözümlenememiştir. Bu örnek üzerindeki damga açıkça görülse de monogramdaki ifadeler; damganın zayıf bir şekilde basılması nedeniyle net bir şekilde okunamamaktadır (Resim 3:58).

51 Milella 1989, Res. 3; Metaxas 2005, Nr.30; Özüdoğru-Dündar 2007, Res. 14 U8; Dündar 2008, Lev. 26 Res. 47; Bilgin 2013, Nr.176. Ayrıca Perge'de daha önceki çalışmalarda aynı isme sahip toplam 17 adet örnek bulunmuştur. Bk. Bilgin 2018, 121. Piskoposluk listelerinde aynı isimde Perge'de adı geçen piskopos hk. bk. Quien 1958, 1016.

52 Werner 1999, 591.

53 Metaxas 2005, Nr. 20; Hayes 1992, Lev.17 Nr.24; Bilgin 2013, Nr.46.

54 Hayes 1992, 17 Nr. 31-32; Metaxas 2005, Nr.26.

55 Metaxas 2005, Nr. 17; Bilgin 2013, 48, Nr. 129.

56 İstisnai adı altında sınıflandırılmış örnekler için bk. Bilgin 2013, 62-64.

57 Metaxas 2005, Nr. 32; Özüdoğru-Dündar 2007, Res. 13 U16; Bilgin 2013 Nr. 207.

Perge Stadium'daki 11 adet monogramlı unguentariumun benzer örneklerine Side⁵⁸, Sagallassos⁵⁹, Seleukeia Sidera⁶⁰, Pisidia Antiokheiası⁶¹, Kibyra⁶², Limyra⁶³, Myra⁶⁴, Ksanthos⁶⁵, Patara⁶⁶, Hierapolis⁶⁷, Tripolis⁶⁸, Aphrodisias⁶⁹, Ephesos⁷⁰, Salamis⁷¹, Samos⁷² gibi merkezlerde karşılaşılmış olup söz konusu örnekler MS 5-7. yüzyıl arasına tarihlenmiştir.

Sonuç

Perge Stadiumu'nda 2021 yılında bulunan Geç Roma Unguentariumları tanımına uyan 68 adet eser genel olarak değerlendirildiğinde, düz gövdeli örneklerin sayısal açıdan fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca analogilerden anlaşılacağı gibi monogramlı örnekler kullanıldıkları dönem içindeki benzerlerinden çok büyük bir farklılık sergilememektedir. Daha önceki çalışmalarda Perge'de ismi sıkça geçen Eulogios isimli piskoposun varlığı ve bu isimde damgalanmış monogramların sayısal açıdan yoğunluğu nedeniyle, Perge'de Geç Roma Unguentariumu üretimi yapılmış olabileceği düşünülmüştür. Bu çalışmada konu edilen örnekler, söz konusu teoriye yeni verilerin eklenmesini sağlamıştır. Bununla birlikte, kötü fırınlanmış, fırın içindeki yüksek ısı sebebiyle deforme olmuş, gövdesinde çatlaklar bulunan örneklerin varlığı da Perge'de unguentarium üretimine işaret edebilecek veriler arasında sayılabilir. Unguentariumlar üzerindeki izler de kanımızca kapların üretim aşamaları ile ilgili yorumlar yapılmasına olanak sağlamaktadır. Zaten ıslak ve sivri tarafından elde tutulması neredeyse imkânsız bu form, olasılıkla bir maşa kullanılarak astara batırılmakta, ardından yan yana ve üst üste istiflenerek fırınlama öncesinde kurumaya bırakılmaktadır. Gerek Perge'de yerel unguentarium üretiminin varlığı gerekse üretime yönelik görüşler, ileride gerçekleştirilecek çalışmalar sonucunda kesinlik kazanabilecektir.

58 Özhanlı-Fırat 2011, 7-30.

59 Degeest vd., 1999; Degeest 2000, 173, 389.

60 Lafli 2005, 667.

61 Lafli 2004, 175.

62 Özüdoğru-Dündar 2007, 145-175.

63 Eisenmenger 2003, 193-196.

64 Türker 2005; Öz 2022, 59-89.

65 Des Courtils 2001; Des Courtils-Laroche 2000, 347-348, Fig. 12-13.

66 Dündar 2008, 11-30.

67 Cottica 1998; Cottica 2000.

68 Erdoğan-Doğanalp, 2022, 79-100.

69 Tulay 1992, 147-166.

70 Gassner 1997, 100-210.

71 Diederichs 1980, 10-23.

72 Isler H. P., 1961, 202-230.

KATALOG⁷³**Katalog No: 1 (Resim 2:1)**

16,0 cm, 1,4 cm, 0,4 - 0,7 cm, İyi, kum, az mika, 5YR 7/6, 7.5 YR 8/3, 5YR 4/4.

Katalog No: 2 (Resim 2:2)

15,4 cm, 1,4 cm, 0,4-0,5 cm, İyi, Kum, az mika, 7,5 YR 7/6, 5 YR 7/6, 5 YR 4/4.

Katalog No: 3 (Resim 2:3)

14,8 cm, 0,6 cm, 0,3-0,5 cm, Kum, çok az mika, kireç, iyi, 7,5 YR 7/6, 5 YR 7/4 5 YR 4/3.

Katalog No: 4 (Resim 2:4, 1a:4)

14,5 cm, 1,3 cm 0,4-0,7 cm, kum, kireç, iyi, 5YR 6/6, 5YR 7/6, 5YR 4/4.

Katalog No: 5 (Resim 2:5, 1a:5)

15,2 cm, 1,3 cm, 0,5-0,6 cm, kum, az mika, iyi, 7,5 YR 6/6, 5 YR 6/4, 5 YR 4/4.

Katalog No: 6

17,2 cm, 0,9 cm, 0,4-0,6 cm, kireç, kum, 10 YR 5/1-2.5 YR 5/4, 7.5 YR 4/3, 7.5 YR 6/4

Katalog No: 7 (Resim 2:7, 1a:7)

15,6 cm, 0,9 cm, 0,4-0,5 cm, kum, kireç, iyi, 5 YR 6/6, 5 YR 6/6, 2.5 YR 3/4.

Katalog No: 8 (Resim 2:8, 1a:8)

17 cm, 1,2 cm, 0,3-0,5 cm, kum, mika, iyi, 7.5 YR 6/6, 2.5 YR 4/4, 10R 6/6

Katalog No: 9 (Resim 2:9)

16,2 cm, 1,3 cm, 0,5 cm, yoğun kum, mika, kireç, sert, 7.5 YR 7/6, 2.5 YR 4/4, 5 YR 6/6.

Katalog No: 10 (Resim 2:10, 1a:10)

17,2 cm, 1,2 cm, 0,3-0,5 cm, kireç, kum, az mika, Sert, 5 YR 7/6, 2.5 YR 5/4,
5 YR 7/6.

Katalog No: 11 (Resim 2:11, 1a:11)

16,2 cm, 1,1 cm, 0,4-0,5 cm, kum, mika, kireç, sert, 5 YR 6/6, 2.5 YR 4/4, 5 YR 7/6.

⁷³ Katalog bilgileri aşağıdaki biçimde sıralanmaktadır.

Yükseklik:

Dip Çapı:

Kalınlık:

Pişme:

Katkı Malzemesi:

Hamur Renk:

Dış Yüzey:

Astar:

Katalog numaralandırılmaları; kazı envanter numaraları baz alınarak listelenmiştir. Çalışmada yer alan örnekler, standart Geç Roma Unguentariumları olduğundan ve çok ayırt edici özellikleri bulunmadığından bu makalede sadece monogramlı ve tüme yakın örneklerin çizim ve fotoğraflarına yer verilmiştir. Renklerin tespitinde ise Munsell 1997 yılına ait renk kataloğu kullanılmıştır.

Katalog No: 12 (Resim 2:12, 1a:12)

13,5 cm, 1,2 cm, 0,4-0,5 cm, kum, mika, kireç, sert, 5 YR 5/6, 2,5 YR 3/4, 5 YR 6/6

Katalog No: 13 (Resim 2:13)

16,0 cm, 1,4 cm, 0,3-0,4 cm, kum, mika, kireç, sert, 5 YR 7/6, 2,5 YR 4/6, 5 YR 6/6.

Katalog No: 14 (Resim 2:14, 1a:14)

16,9 cm, 1,2 cm, 0,5 cm, mika, kum, iyi, 2,5 YR 6/8, 10 R 4/6, 5 YR 7/6.

Katalog No: 15

9,6 cm, 1,4 cm, 0,4-1,3 cm, kireç, mika, iyi, 5 YR 6/4, 2,5 YR 4/4, 5 YR 6/6.

Katalog No: 17

8,8 cm, 1,2 cm, 0,5-0,7 cm, kum, kireç, 5 YR 6/8- 10 YR 5/1 gray, 2,5 YR 4/4, 2,5 YR 6/6.

Katalog No: 18

11,6 cm, 1,0 cm, 0,4-0,7 cm, kum, taşçık, mika, kireç, iyi, 5 YR 5/6, 2,5 YR 4/4, 2,5 YR 6/6.

Katalog No: 20 (Resim 2:20, 1a:20)

12,5 cm, 1,4 cm, 0,3-0,5 cm, kum, kireç, 7.5 YR 6/6- 7.5 5/1, 7.5 YR 3/2, 5 YR 6/6.

Katalog No: 21

14,2 cm, 1,1 cm, 0,4- 0,5 cm, kum, kireç, sert, 10 YR 5/1, 2,5 YR 2.5/1, 5 YR 7/6.

Katalog No: 22 (Resim 2:22)

14,5 cm, 0,9 cm, 0,4- 0,6 cm, kum, kireç, mika, iyi, 7.5 YR 7/6, 7.5 YR 5/4, 7.5 YR 7/6.

Katalog No: 23 (Resim 2:23, 1a:23)

6,5 cm, 2,2 cm, 0,6-0,7 cm, az taşçık, kum, kireç, yoğun mika, orta, 2,5 YR 6/8, 5YR 6/8.

Katalog No: 24

8,7 cm, 0,9 cm, 0,6-0,9 cm, 5 YR 6/6-7.5 YR 5/1, 7.5 YR 4/3, 5 YR 6/6

Katalog No: 25 (Resim 2:25)

14,6 cm, 1,0 cm, 0,3-0,6 cm, kireç, mika, orta, 7.5 YR 6/6, 5 YR 4/6, 5 YR 6/6.

Katalog No: 26

6,5 cm, 1,1 cm, 0,7-1,0 cm, kum, 7.5 YR 6/6- 2.5 YR 6/1, 5 YR 6/6

Katalog No: 27

5,7 cm, 1,4 cm, 0,6- 0,9 cm, kireç, kum, mika, 7.5 YR 7/6- 5 YR 7/8, 7.5 YR 4/3, 7.5 YR 6/6.

Katalog No: 28

4,8 cm, 1,4 cm, 0,8 cm, taşçık, kum, mika, kireç, iyi, 7,5 YR 7/6, 2,5 YR 4/8, 5 YR 6/6.

Katalog No: 29 (Resim 2:29)

6,0 cm, 1,4 cm, 0,4-1,4 cm, kireç, mika, kum, iyi, 7.5 YR 5/6, 5 YR 6/6.

Katalog No: 30

8,2 cm, 0,5- 0,8 cm, kireç, kum, 5 YR 4/1-5 YR 5/6, 5 YR 2.5/1, 5 YR 6/6.

Katalog No: 31

7,1 cm, 1,4 cm, 0,4- 0,9 cm, kum, kireç, 5 YR 5/1-5 YR 6/4, 7.5 YR 6/2.

Katalog No: 33

8,9 cm, 1,9 cm, 0,3- 0,5 cm, mika, kum, kireç, orta, 5 YR 6/6, 2.5 YR 4/8, 5 YR 6/6

Katalog No: 34 (Resim 3:34)

10,2 cm, 1,9 cm, 0,5-1,0 cm, kum, iyi, 5 YR 6/6, 5 YR 2.5/1, 7.5 YR 7/4.

Katalog No: 35 (Resim 3:35)

5,5 cm, 1,8 cm, 0,8-0,9 cm, kireç, kum, iyi, 5 YR 6/4, 5 YR 4/1, 7.5YR 6/6.

Katalog No: 36 (Resim 3:36)

5,0 cm, 1,7 cm, 1,1-1,3 cm, kum, kireç, fazla pişmiş, 2.5 YR 5/1, 2.5 YR 4/1.

Katalog No: 37 (Resim 3:37)

6,2 cm, 1,5 cm, 0,7- 1,0 cm, az mika, kireç, kum, orta iyi, 10 YR 5/1, 7.5 YR 4/2, 5 YR 6/6

Katalog No: 38

9,4 cm, 1,6 cm, 0,6-0,9 cm, mika, kireç, kum, sert, 7.5 YR 6/1, 5 YR 5/4, 5 YR 6/6.

Katalog No: 39

8,1 cm, 1,5 cm, 0,7-0,9 cm, az mika, kum, sert, 5 YR 6/4, 2.5 YR 5/6, 5 YR 6/6.

Katalog No: 40 (Resim 3:40)

7,1 cm, 0,7-0,8 cm, az mika, kum, sert, 2.5 YR 6/6, 5 YR 6/1, 5 YR 5/2, 5 YR 6/6.

Katalog No: 41 (Resim 3:41)

9,3 cm, 0,4-1,0 cm, kum, kireç, çok iyi, 2.5 YR 6/6, 5 YR 6/1, 10 R 5/6.

Katalog No: 44

5,4 cm, 0,6-0,9 cm, 1,3 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 5/1-5 YR 4/1, 5 YR 4/3, 5 YR 6/6.

Katalog No: 45

5,3 cm, 0,7-1,0 cm, 1,3 cm, kireç, kum, mika, orta, 2.5 YR 5/6, 5 YR 6/6

Katalog No: 46

10,0 cm, 0,4-0,8 cm, 1,3 cm, kireç, kum, mika, sert, 7.5 YR 5/2-7.5 YR 5/1, 7.5 YR 6/4, 7.5 YR 4/2.

Katalog No: 47

9,5 cm, 0,6-1,3 cm, 1,3 cm, kireç, kum, az mika, orta, 10 YR 5/2, 7.5 YR 6/6, 10 YR 5/1.

Katalog No: 48

9,1 cm, 0,4-0,6 cm, 1,8 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 6/4, 5 YR 4/2, 5 YR 6/3.

Katalog No: 49 (Resim 3:49)

7,0 cm, 1,1-1,4 cm, 1,5 cm, kireç, kum, çok pişmiş, 2.5 YR 4/1, 2.5 YR 4/1

Katalog No: 50

7,7 cm, 0,5-1,0 cm, 1,5 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 6/4- 5 YR 6/1, 7.5 YR 3/1, 7.5 YR 6/4.

Katalog No: 51

10,6 cm, 0,4-1,3 cm, 1,9 cm, taşçık, mika, kum, sert, 5 YR 6/8- 5 Y 7/1, 2,5 YR 5/6, 5 YR 6/8.

Katalog No: 52

5,5 cm, 0,7-1,1 cm, 1,4 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 6/6, 2,5 YR 5/6, 5 YR 6/6.

Katalog No: 53

6,3 cm, 0,4-1,0 cm, 2,9 cm, mika, kireç, taşçık, sert, 2,5 YR 6/8, 2,5 YR 5/6 7.5 YR 6/6.

Katalog No: 54

9,3 cm, 0,6-1,1 cm, 1,1 cm, kireç, kum, sert, 2,5 YR 7/8, 1 FOR GLEY 4N, 5 YR 5/6.

Katalog No: 55

8,3 cm, 0,6-1,0 cm, 1,3 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 6/6-2.5 YR 5/1, 2,5 YR 5/6 5 YR 5/8.

Katalog No: 56 (Resim 3:56)

4,4 cm, 0,8-0,9 cm, kireç, kum, orta, 5 YR 6/6, 2,5 YR 5/6, 5 YR 6/8.

Katalog No: 57

8,0 cm, 0,6-1,0 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 6/6, 5 YR 5/3, 5 YR 7/6.

Katalog No: 58 (Resim 3:58)

9,1 cm, 0,5-0,9 cm, 1,2 cm, mika, kum, sert, 10 R 6/6, 10 R 4/8, 2,5 YR 6/6.

Katalog No: 60

9,1 cm, 0,5-0,9 cm, 1,4 cm, kireç, kum, sert, 7.5 YR 6/4, 7.5 YR 5/6, 7.5 YR 6/4.

Katalog No: 61 (Resim 3:61)

5,6 cm, 0,7-1,0 cm, 1,3 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 7/4, 5 YR 6/6, 5 YR 7/6.

Katalog No: 62

6,0 cm, 1,1-1,4 cm, 1,8 cm, kireç, kum, mika, sert, 2 for gley 5/5PB, 7.5 YR 5/1, 7.5 YR 6/3.

Katalog No: 63 (Resim 3:63)

8,0 cm, 0,6-1,0 cm, 1,5 cm, mika, kireç,sert, 5 YR 4/4, 2,5 YR 4/1, 2,5 YR 5/6.

Katalog No: 65

10,9 cm, 0,5-1,0 cm, 1,3 cm, kireç, kum, sert, 5 YR 6/6, 7.5 YR 4/2, 7.5 YR 6/6

Katalog No: 66

6,6 cm, 0,5-0,9 cm, 1,8 cm, kum, sert, 2 For Gley 5/5 BG, 2,5 YR 4/1, 5 YR 6/3.

Katalog No: 67

7,0 cm, 0,6-0,8 cm, 1,7 cm, mika, kireç, kum, sert, 2,5 YR 7/1, 2,5 YR 4/4, 2,5 YR 6/6.

Katalog No: 68

6,9 cm, 0,3-1,0 cm, 3,0 cm, mika, kireç, kum, orta, 5 YR 6/6, 5 YR

KAYNAKLAR

Abbasoğlu 1995

Abbasoğlu H., “Perge Kazısı 1991 Yılı Ön Raporu”, *15. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 2, 597-611.

Abbasoğlu 2000

Abbasoğlu, H., “Perge Kazıları”, *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi*, ed. O. Belli, Başak Matbaacılık ve Tanıtım Hizmetleri Ltd. Şti, Ankara, 241-247.

Akgül Özarslan 2015

Akgül Özarslan, S., “Kıbyra’dan Bir Grup Mühürlü Pişmiş Toprak Unguentarium”, *8. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu (05-20 Eylül 2014 Eskişehir)*, 187-212.

Anderson-Stojanović 1987

Anderson-Stojanović, V. R., “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”, *AJA* 91, 105-122.

Åström 1964

Åström, P., “Two Unguentaria and an Obol”, *Opuscula Atheniensia* 7, 187-190.

Baldoni-Franco 1995

Baldoni D.-Franco C., “Unguentaria tardo-antichi da Iasos”, *Rivista Archaeologica* 19, 121-128.

Baydur-Seçkin 2001

Baydur, N.-Seçkin, N., *Tarsus Donuktaş Kazı Raporu*, TASK Vakfı, İstanbul.

Bilgin 2013

Bilgin, S., *Perge Kazıları’nda Bulunmuş Damgalı Unguentariumlar*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Bilgin 2018

Bilgin, S., “Perge’de Bulunmuş Geç Roma Dönemi Damgalı Unguentariumları”, *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II: Anadolu Akdeniz Sempozyumu*, Antalya, 117-132.

Braund 2000

Braund, D., *Athenaeus and His World: Reading Greek Culture in the Roman Empire*, University of Exeter Press.

Brun 2000

Brun, J. P. “The Production of Perfumes in Antiquity: The Cases of Delos and Paestum” *AJA* 104/2, 277-308.

Cheyne 1997

Cheyne, J. C., “Byzantine Seals”, *7000 Years of Seals*, ed. D. Collon, British Museum Press, Londra, 107-123.

Cottica 1998

Cottica, D., “Ceramiche Bizantine Dipinte ed Unguentari tardo antichi dalla ‘Casa dei Capitelli Ionici’ a Hierapolis”, *RdA* XXI, 81-90.

Cottica 2000

Cottica, D., “Unguentari tardo antichi dal Martyrion di Hierapolis, Turchia”, *MÉFRA* 112/2, 999-1021.

Çokay Kepçe 2017

Çokay Kepçe, S., *Perge Batı Nekropolis Mezar Buluntuları: 1997-2007 Yılları Arasında 169 Numaralı Parselde Yürütülen Çalışmalar*, Ege Yayınları, İstanbul.

Çokay Kepçe-Özdizbay-Dönmez 2022

Çokay Kepçe S.-Özdizbay, A.-Dönmez, A., “Perge Kazısı 2020 Yılı Çalışmaları”, *41. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C 4, 251-264.

Degeest-Ottenburgs-Kucha vd. 1999

Degeest, R.-Ottenburgs R.-Kucha H.-Viaene W.-Degryse P.-Waelknes M., “Late Roman Unguentaria of Sagalassos”, *BaBesch*, 74, 247-262.

Degeest 2000

Degeest, R., *The Common Wares of Sagalassos, Typology and Chronology*, Studies in Eastern Mediterranean Archaeology 3, Turnhout, Belgium.

Des Courtils 2001

Des Courtils, J., “Ksanthos, Rapport Sur La Campagne De 2000”, *Anatolia Antiqua* 9, 227-241.

Des Courtils-Laroche 2000

Des Courtils, J., Laroche, D., “Ksanthos et le Letoon. Rapport sur la Campagne de 1999” *Anatolia Antiqua* 8, 227-241.

Diederichs 1980

Diederichs, C., *Salamine de Chypre IX, Céramiques Hellénistiques, Romaines et Byzantines*, Diffusion de Boccard, Paris.

Kurtz-Boardman 1971

Kurtz, D. C.-Boardman J., *Grek Burial Customs*, The Canelot Press Ltd, London and Southampton.

Dündar 2008

Dündar, E., *Patara IV.1, Patara Unguentariumları*, Ege Yayınları, İstanbul.

Eisenmenger-Zäh 1999

Eisenmenger, U.-Zäh, A., “Ampullae tardoantiche dell’Asia Minore. Nuovi esempi da Cnido e Limyra”, *QuadFriulA* 9, 113-130.

Eisenmenger 2003

Eisenmenger, U., “Late Roman Pottery in Limyra (Lycia)”, *Les céramiques en Anatolie aux époques hellénistiqueet romaine*, ed. C. Abadie-Reynal, Actes de la Table Ronde d’Istanbul, Varia Anatolica XV, 193-196.

Erdoğan-Doğanalp 2022

Erdoğan A.-Doğanalp D., “Tripolis 2007-2009 Kazılarında Ele Geçen Unguentariumlar Üzerine Bir Değerlendirme”, *Arkeoloji Dergisi*, 1/28, 79-100.

Fırat 1999

Fırat, N., *Perge Konut Alanı Keramiği*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Gassner 1997

Gassner, V., *Das Südtor der Tetragonos-Agora: Keramik und Kleinfunde*, FiE 13/1/1, Wien.

Grinsell 1961

Grinsell, L. V., “The Breaking of Objects as a Funerary Rite”, *Folklore* 72/3, 475-491.

Hayes 1968

Hayes, J. W., “A Seventh-Century Pottery Group”, *Excavations at Saraçhane in Istanbul: Fifth Preliminary Report*, *Dumbarton Oaks Papers*, C 22, 203-216.

Hayes 1971

Hayes, J. W., “A New Type of Early Christian Ampulla”, *BSA* 66, 243-248.

Hayes 1972

Hayes, J. W., *Late Roman Pottery*, The British School at Rome, London.

Hayes 1992

Hayes, J. W., *Excavations at Saraçhane in İstanbul 2*, The Pottery, Princeton.

Hayes 2008

Hayes, J. W., *Roman Pottery: Fine-Ware Imports, Athenian Agora 32*, Princeton, American School of Classical Studies at Athens.

Hellström 1965

Hellström, P., *Labraunda II. i. Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass*, C.W.K. Gleerup, Lund.

Isler 1961

Isler, H. P., “Heraion von Samos: Eine Frühbyzantinische Zisterne”, *Athenische Abteilung*, 84, 202-230.

Kara 2014

Kara, O., “Antalya Müzesi Müdürlüğü Başkanlığı'nda Perge Antik Kenti 2013 Yılı Kazı Çalışmaları”, *23. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu*, Ankara, 427-448.

Lafli 2004

Lafli, E., “Erster Vorläufiger Bericht Über Die Römisch- Kaiserzeitlichen und Spätantiken Keramikfunde aus Antiochia in Pisidien: Spätantik-Frühbyzantinischen Tonunguentarien”, *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C 2, Ankara, 175-188.

Lafli 2005

Lafli, E., “Spätantik-frühbyzantinischen Tonunguentarien aus Seleukeia Sidēra in Pisidien (Südwesttürkei)”, *Proceedings of the First International Conference on Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphorae in the Mediterranean: Archaeology and Archaeometry (Barcelona, 14-16 March 2002)*, BAR International Series 1340, 667-679.

Metaxas 2005

Metaxas, S., “Frühbyzantinische Ampullen und Amphoriskoi aus Ephesos” *Späetantike und mittelalterliche Keramik aus Ephesos*, ed. F. Krinzing, *Archaeologische Forschungen* 13, Wien, 67-123.

Milella 1989

Milella, M., “Ceramica e vie di comunicazione nell’Italia bizantina”, *MEFRA* 101, 533-557.

Nohlen-Radt 1978

Nohlen K.-Radt, W., *Kapıkaya. Ein Felsheiligtum bei Pergamon*, de Gruyter, AvP XII, Berlin.

Öz 2022

Öz, C., “Myra’nın Liman Yerleşimi Andriake’de Ele Geçen Geç Roma Dönemi Unguentariumları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 41, 59-89.

Özarlan 2015

Özarlan, S. A., “Kıbyra’dan Bir Grup Mühürlü Pişmiş Toprak Unguentarium”, *8. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu (05-20 Eylül 2014 Eskişehir)*, 187-212.

Özdizbay 2008

Özdizbay, A., *Perge’nin M.S. 1.-2. Yüzyillardaki Gelişimi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Özdizbay 2012

Özdizbay A., “Perge’nin MS 1-2. Yüzyillardaki Gelişimi”, *Adalya*, Ek Yayın Dizisi 10, Antalya.

Özhanlı-Fırat 2011

Özhanlı, M.-Fırat, M., “Side Unguentariumları Işığında Dini Kapların Kullanım Alanları Üzerindeki Etkileri”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 23, 7-30.

Özüdoğru-Dündar 2007

Özüdoğru, Ş.-Dündar, E., “Kıbyra Geç Roma-Erken Doğu Roma Dönemi Mühürlü Unguentariumları”, *Olba*, S.15, 145-178.

Plinius

Plinius, *Naturalis Historia: NaturalisHistoria*, ed. John Bostock, M.D., F.R.S., H.T. Riley, Esq., B.A., London 1855.

Quien 1958

Quien, M. L., *Oriens christianus in quatuor patriarchatus digestus quo exhibentur ecclesiae, patriarchae caetrique praesules totius orientis studio*, Vol. I, (1740 nüshasının tıpkı basımı), Akademische Druck-U. Verlagsanstalt, Graz, 1016.

Smetana Scherrer 1982

Smetana Scherrer, R. "Spätclassische und Hellenistische Keramik", ed. H. Walter, in *Alt-Ägina II-1*.

Smith 1870

Smith, W., *Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London.

Şimşek-Duman 2007

Şimşek, C.-Duman, B., "Laodikeia'da Bulunan Geç Antik Çağ Unguentariumları", *Adalya X*, 285-308.

Thompson 1934

Thompson, H. A., "Two Centuries of Hellenistic Pottery", *Hesperia* 3. 4, 311-480.

Tulay 1992

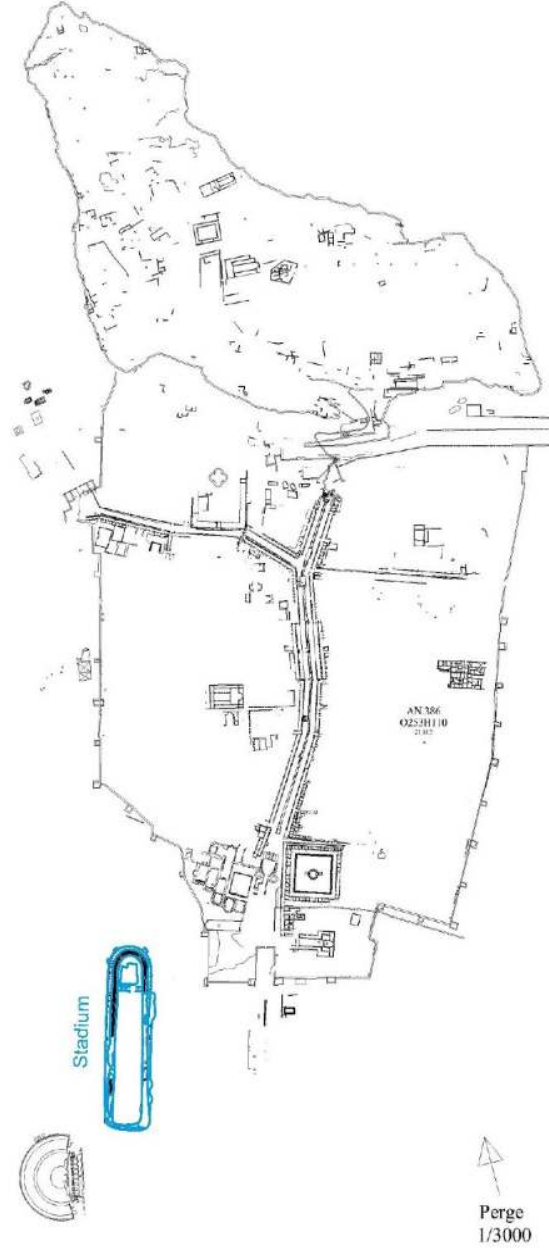
Tulay, A. S., "Afrodisias Müzesi Bahçesi Kurtarma Kazısı-1990", *Müze Kurtarma Kazıları Semineri II*, 29-30 Nisan 1991 Ankara, 147-166.

Werner 1999

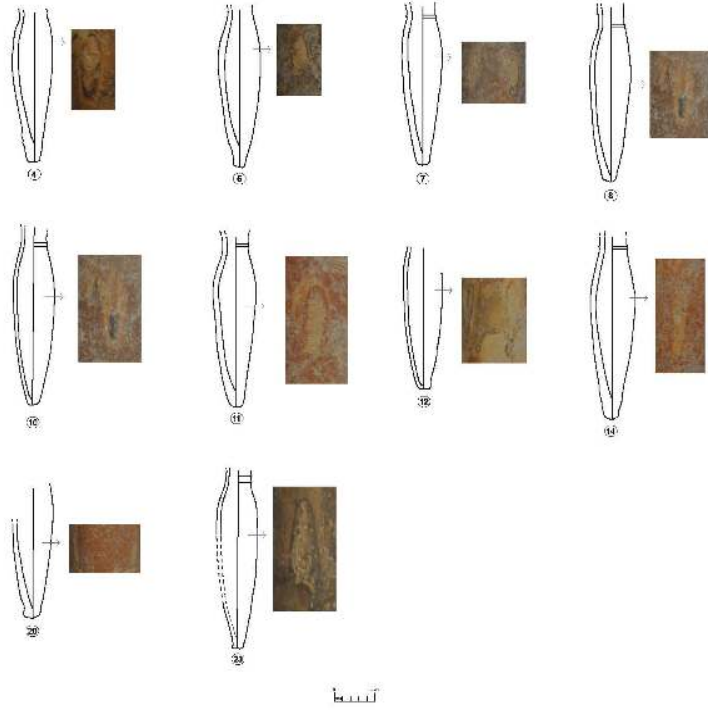
Werner, S., "Monogramm", *RBK* 6, 590-614.

EKLER

PERGE KENT PLANI

Şekil 1: Perge Kent Planı ve Stadiumun Konumu.

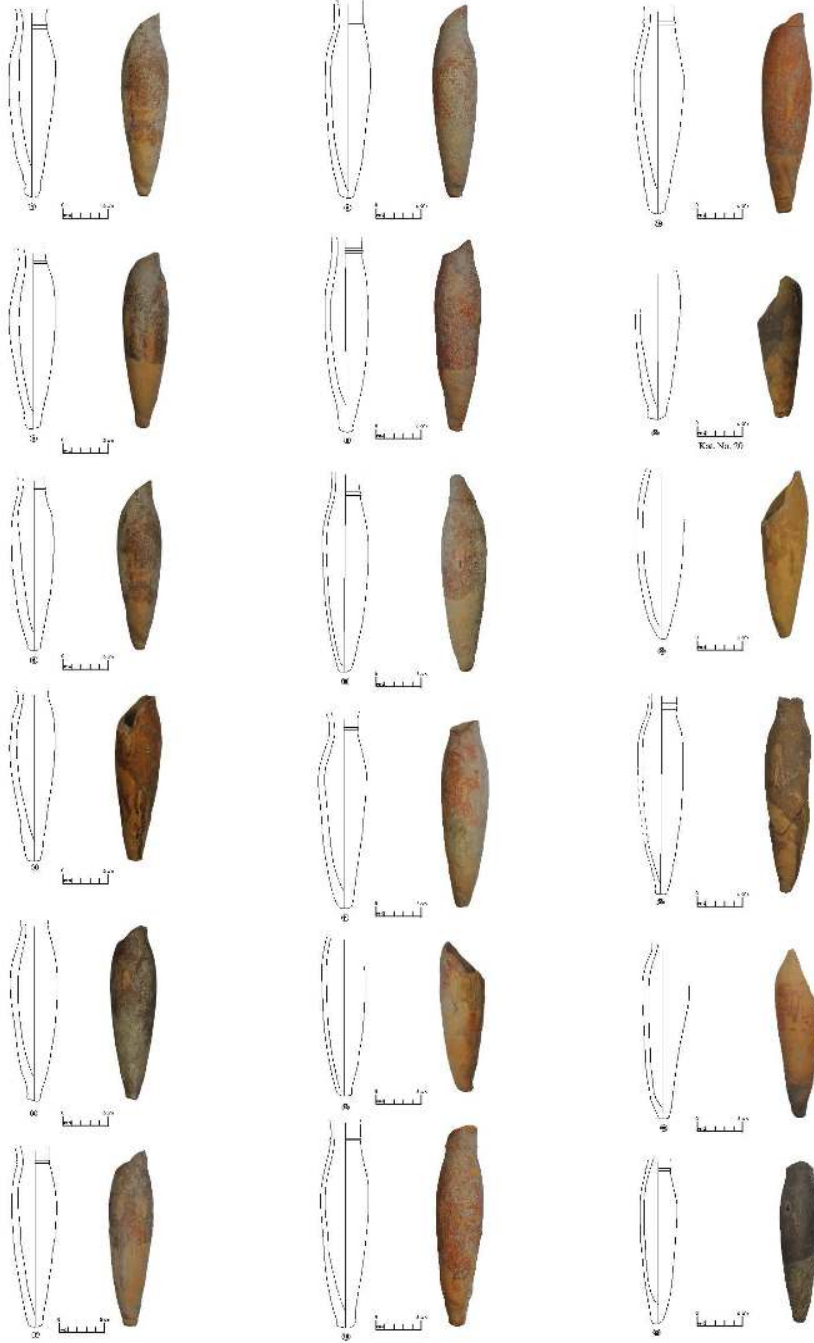

Resim 1A: Unguentariumlar üzerindeki dikey izler.

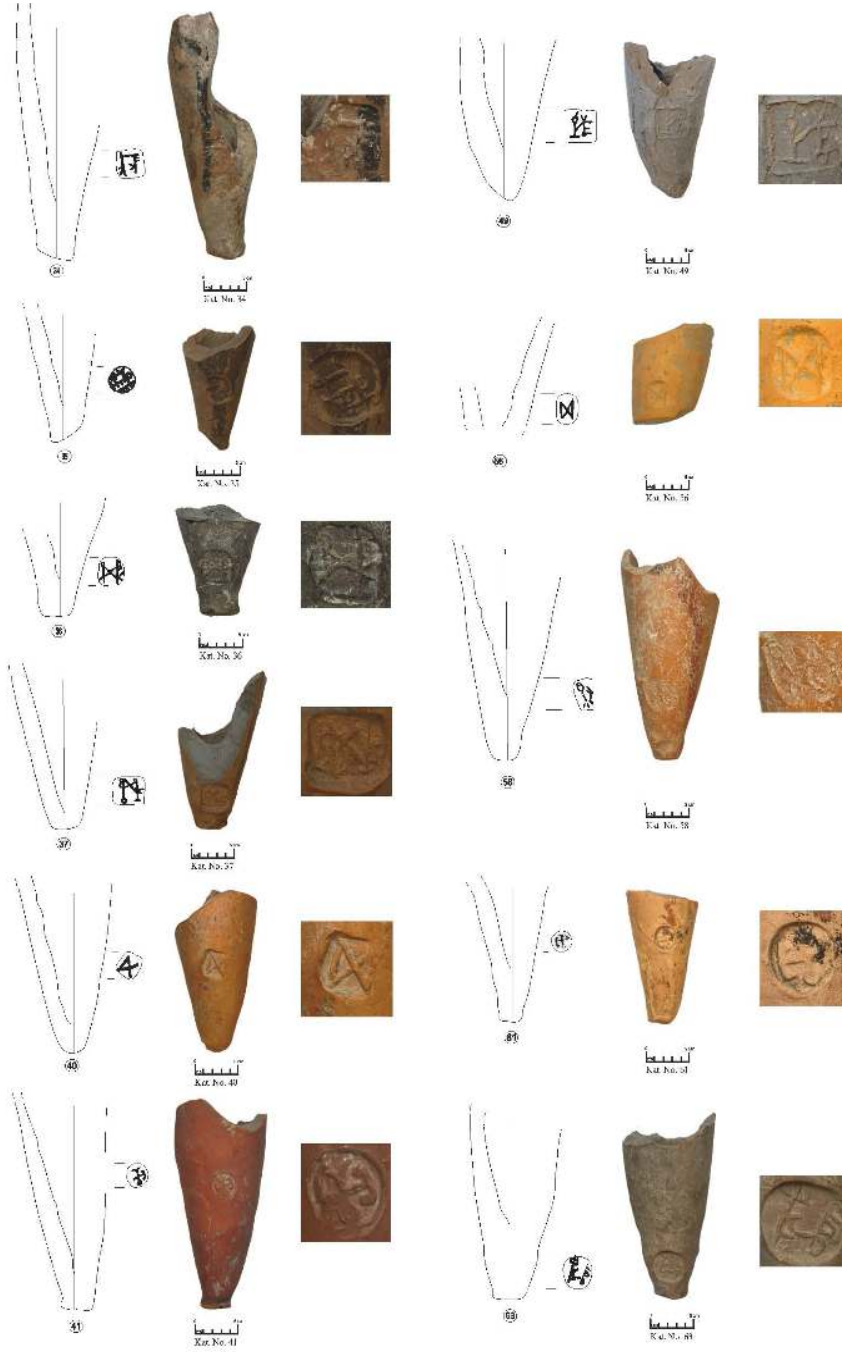

Resim 1B: Kapların üst üste istiflenmesi.

Resim 1C: Kapların yan yana istiflenmesi.

Resim 2: Tüme yakın korunmuş unguentarium örneklerinin çizim ve fotoğrafları.

Resim 3: Monogramlı unguentarium örnekleri.